

VOZOVI-SVIRAČI

Nihad Hasanović

Čim kažem "voz", pomislim na ljetovanje u Brčkom. Rođaci s očeve strane živjeli su u tom gradu na Savi, poznatom po preduzimljivosti i trgovačkom duhu svojih stanovnika. Svakog ljeta roditelji bi nás dvojicu braće pubertetlija poslali tamo majki, djedu, tetkama. Putovali smo tračnicama sa sjeverozapada Bosne na istok do Vinkovaca, tada velikog željezničkog čvorišta.

Tu bismo presjeli u "kaubojski" voz za Brčko. Jezdili smo onda kroz drevne posavske šume, izrasle na dnu nekadašnjeg Panonskog mora. Iz osunčanih zona prelazili bismo u velike regione hladovine, gdje je mirisalo na paprat i slatkastu trulež koja se rastvara u plodnoj zemlji. Pokoji komarac bi uletio u vagon i oborio se na oznojeno čelo. Rijeka Sava je, znači, blizu i šljivici pokraj nje. Smiju se i ćaskaju putnici s raznih strana. Putuju za Brčko da trguju, da što god ukradu, da njeguju ljubav, pobjegnu, nekog obraduju, unesrete... Pilići pijuču u korpi na podu kraj drvenih sjedišta dok slušam posavski govor prošaran talasastim akcentima. Čuju se i ekavica, makedonski, a prati ih romski, te neki tamni, raspojasani jezik koji zvuči kao crnomagijska bajalica i čije ime nikada neću saznati.

Minut-dva hoda dijelio je djedovu kuću od brčanske željezničke stanice, marginalne u saobraćajnom sistemu bivše države. Bez obzira na tu sporednost, teretni vagoni su svakodnevno tutnjali stanicom. Popnemo se na pješački most iznad pruge i posmatramo natrpane vagone kako se smanjuju u

tačku na obzoru odvozeći robu u krajeve gdje obitavaju mikroskopski ljudi. U optimističkom brujanju lokomotiva i gromoglasnoj škripi točkova nazirala se snaga socijalističke Jugoslavije, njeno ekonomsko bitisanje, proizvodna dinamika velikih tvorničkih kompleksa. Nešto ozbiljno i kolosalno pulsiralo je mimo našeg veranja po džanarici i čuđenja koki koja, odsječene glave, trčkara po avliji prije nego što završi u pećnici okružena kriškama krompira iz bašte.

Adi, rođak Mirza i ja znali smo se poredati u vrstu i brojati teretne vagone, zapljusnuti mirisom iz obližnje špiritane. Pretpostavljam da je brata i rođaka obuzimao ponos. Jer mene jeste. Što bih više vagona izbrojao, osjećao sam se važniji, kao da su meni upućeni, kao da meni donose poklone. Što je duža bila kompozicija, to sam bivao umišljeniji. Rastao sam iznutra i ako sam zbog nečeg dotad bio potišten, prolazak metalnog čudovišta vraćao mi je samopouzdanje. Divio sam se toj nemani, nadao se da je beskrajna i da nikad neću prestati da brojim naglas. Jedan, dva, tri, četiri...

* * *

U godini kad punim osamnaest, po brdima oko bosanskohercegovačkih gradova gomila se artiljerija. Škripa tenkova zamjenjuje škripu vozova. Struja u žicama iznad šina prestaje teći. Na prugama niču barikade od balvana, pred ulazima u tunele tavore vojnici iza vreća od pijeska. Užitek da kliziš, da se (uglavnom) s lakoćom uspinješ na planinske prevoje,

da juriš preko jezera i rijeka, kroz šume i kanjone, ukinut je početkom devedesetih godina. Više nisi mogao uživati u iluziji da je kopno prostor bez prepreka, niti u radosti što grbava prostranstva savlađuješ u komforu kupea, kao u nekom pokretnom stanu.

Vozovi se preobražavaju u zaklone od metaka, u blindirana vozila za prodor na neprijateljski teritorij, u provizorne spavaonice za vojsku. Najbrojniji su, ipak, oni koji ne služe ničemu. Koče se po pustim stanicama, s jedinim zadatkom da hrđaju. Neki su izrešetani gelerima, pa za vjetrovitih dana sviraju melodije koje bi mogle zaintrigirati peruanskog frulaša. Njihova muzika ponekad se izopači u pisak pretis-lonca: nisi na Andama, opominje te visoki ton, već u bihačkoj kotlini, pod opsadom.

Kad je oglašena opšta mobilizacija, dojučerašnji putnici dobili su vojni raspored i puške u ruke, skretničar je postao pješadinac, mašinovođa tobdžija. Jedan drugi skretničar je obogaljen, jedan drugi mašinovođa likvidiran, a neki drugi putnici rastjerani po Skandinaviji i Novom svijetu. Dalo bi se dovijeka nagađati u šta su se, tokom rata, prometnuli oni koji su putovali željeznicom i živjeli od nje. U jednom vagonu mogli su se zateći oni koji će završiti u masovnim grobnicama, kao i oni koji će im pucati u potiljak; u istom kupeu, mogle su sjediti djevojčica koja će biti silovana i buduća supruga vojnika koji će to uraditi. Kondukter je možda dezertirao duboko u prirodu bježeći i od zločina i od junaštava. Podivljao je u medvjedem društvu, ne mareći više da li se rat završio.

Po Posavini, istočnoj Bosni, Krajini, dolini Neretve, samoća se ponovo uselila u nebrojene zabiti gdje je carevala u predindustrijsko doba. Zabačena sela koja je željeznica povezivala s ostatkom svijeta ispražnjena su od ljudske vrste. Kuće su ondje stručno dignute u zrak, obradiva zemlja zasijana je minama. I dan-danas, umjesto huktanja lokomotive, mnoge doline ispunjavaju šapati mještana koje je u svijet nevidljivog otjerala nasilna smrt. Osjeti se prisustvo utvara: vonjaju po odjeći razbacanoj uz potok, brze sjene na zidovima ruševina su njihove, s najlonskom kesom što leti između kuća igra se dijete iz druge dimenzije. Aveti lebde nad prugom, sklanjaju se po tunelima.